

تحلیل و تبیین استقلال و دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی با رویکرد حاکم بر قانون اساسی و امامین انقلاب

حمیدرضا مختاری نژاد^۱، مهدی رحمانیان^۲

اولین همایش بین المللی گام دوم انقلاب؛ الگوی نظام انقلابی تمدن ساز

International Conference on the Second Step of the Revolution

چکیده

در عصر جهانی شدن اقتصاد، استقلال اقتصادی متضمن حضور قدرتمند کشورها در عرصه‌های تجاری و گریز از انزوای تجاری و تأثیر بر روابط بین الملل است که خود موجب بروز شکل جدیدی از دیپلماسی با عنوان «دیپلماسی اقتصادی» شده است.

این مطالعه با هدف تبیین و تحلیل استقلال و دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی، با تکیه بر قانون اساسی و رهنمودهای امامین انقلاب به منظور کمک به تحقق بیانیه راهبردی گام دوم انقلاب و جلوگیری از آسیب‌پذیری اقتصاد کشور در روابط دیپلماتیک به صورت مروری، اسنادی و کتابخانه‌ای تهیه و تدوین شده است. پس از پرداختن به اهمیت نهادینه شدن مفهوم استقلال اقتصادی و نقش دیپلماسی اقتصادی در تحقق آن، مبانی نظری تحقیق، استقلال اقتصادی در قانون اساسی، اهمیت و ضرورت استقلال اقتصادی از دیدگاه امامین انقلاب بررسی و در نهایت نتیجه‌گیری و پیشنهاد ارائه شد.

نتایج مطالعات مرتبط و این پژوهش حاکی است استقلال و دیپلماسی اقتصادی با عملی کردن شعار «ما می‌توانیم» در پرتو درون‌زایی و برون‌گرایی اقتصاد مقاومتی تحقق می‌یابد و دستگاه دیپلماسی کشور ما در گام دوم انقلاب با رویکرد دیپلماسی اقتصادی و توجه عملی به ظرفیت‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، با رعایت اصول قانون اساسی و منویات امامین انقلاب، درصدد جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانگان بر اقتصاد کشور است.

واژگان کلیدی

استقلال، استقلال اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، دیپلماسی اقتصادی، قانون اساسی، امامین انقلاب

۱. کارشناسی ارشد حسابداری، مدرس سازمانی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)
۲. دکتری جغرافیا، مدرس سازمانی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)

مقدمه

«استقلال»^۱ به عنوان یک ارزش، در شرایط امروز که ملت ایران در جدال با دشمن در عرضه اقتصادی است، از اهمیت بسیاری برخوردار است (مروی سماورچی، ۱۳۹۱). آنچه در نظام اقتصادی اسلام، در شرایط بروز شوک‌های داخلی و خارجی، اولویت پیدا می‌کند، «استقلال اقتصادی»^۲ است. از سوی دیگر در قانون اساسی از «استقلال اقتصادی»، به عنوان هدف عالی جمهوری اسلامی ایران یاد شده است (خادم‌علیزاده و همکاران، ۱۳۹۵). در عصر جهانی شدن اقتصاد و ظهور معادلات دیپلماتیک، تدبیر و تنظیم روابط و امور اقتصادی-بازرگانی به عنوان یکی از ابعاد مهم سیاست خارجی برای پیشبرد اهداف و منافع ملی کشورها مطرح و موجب ایجاد تغییر در نحوه به کارگیری «دیپلماسی» در روابط بین‌الملل شده است. در مقطع کنونی هم که با تحریم‌های بین‌المللی مواجه هستیم، اهمیت مقوله اقتصاد افزایش یافته و رفع بسیاری از مشکلات فرهنگی و اجتماعی هم به آن وابسته است.

یکی از برکات بزرگ انقلاب اسلامی ایران این است که خیلی زود به استقلال سیاسی دست یافت و راه‌های نفوذ در نظام سیاسی ایران و تأثیرگذاری بر اراده‌ها و تصمیم‌های دولتمردان ایرانی روی آمریکا و انگلیس مسدود شد. به یمن این دستاورد، ایران از جرگه کشورهای اقماری آمریکا خارج شد و در مجموعه کشورهای اندک‌شمار مستقل جای گرفت. این دستاورد گرچه در سال‌های اخیر مورد تهدید قرار گرفته، اما همچنان پابرجاست. برعکس، انقلاب اسلامی در دستیابی به استقلال اقتصادی و بریدن رشته‌های وابستگی ایران به اقتصاد کشورهای متخاصم توفیق کامل نیافت و با اینکه بیشتر دولت‌های روی کار آمده پس از انقلاب، هریک به نسبت توانایی‌ها و امکانات موجود، کم و بیش در مسیر رسیدن به استقلال اقتصادی کوشیدند، وابستگی همچنان پایدار مانده و در سال‌های اخیر به صورت نقطه ضعفی مهم و دستاویزی برای فشار قدرت‌های جهانی بر جمهوری اسلامی درآمده است. همان‌طور که در چند سال اخیر شاهد هستیم، وحدت نسبی امپریالیسم انگلیس، آمریکا و تا حدودی اروپا و هماهنگی انحصارهای نفتی این کشورها در تحریم اقتصادی ایران، عزت و امنیت ایران را مورد تهدید قرار داده است؛ زیرا وابستگی و ضعف اقتصادی در موقعیت کنونی جهانی مهم‌ترین ابزار نظام‌های سلطه‌گر است و اندک ملت‌هایی توانسته‌اند به استقلال اقتصادی واقعی دست یابند.

1. Independence
2. Economic Independence

ناگفته نماند در تاریخ ایران از عوامل اصلی خارجی سقوط نخست‌وزیری دکتر محمد مصدق برای به شکست کشاندن نهضت ملی و مقابله با پیامدهای ناشی از ملی شدن صنعت نفت، از یک سو هماهنگی و وحدت نسبی تحریم‌های اقتصادی انگلیس، آمریکا، فرانسه و هلند و از سوی دیگر تردید در اقدامات بازدارنده و قاطعیت نداشتن دولت در انجام اقدامات به‌موقع بود (مالک، ۱۳۹۵). از ویژگی‌های اقتصاد ایران، تک‌محصولی بودن و وابستگی بودجه به نفت، خودکفایی نداشتن در تولید غذاهای اصلی، وابستگی الگوی مصرف به خارج، پایین بودن صادرات غیرنفتی، وجود فساد در اقتصاد و ناکارآمدی بخش دولتی است که موجب وابستگی به خارج و کاهش «استقلال اقتصادی» شده است.

با بررسی اندیشه‌های اقتصادی حضرت امام خمینی (ره) در می‌یابیم که ایشان حرکت به سمت استقلال اقتصادی و دستیابی به خودکفایی را ضرورتی حیاتی برای جامعه اسلامی برشمرده‌اند (احمدی، ۱۳۷۹). مقام معظم رهبری، حضرت امام خامنه‌ای، هم نسبت به تأثیر منفی وابستگی اقتصادی به قدرت‌های بزرگ دنیا، بر عزت و استقلال ایران هشدار می‌دهند و آن را عاملی برای کوتاه آمدن از مواضع انقلابی و اسلامی می‌شمارند و ضرورت مقاومت‌سازی اقتصاد ملی را گوشزد می‌کنند. رهبر فرزانه انقلاب با هوشمندی و آینده‌نگری مثال‌زدنی خود، دست دشمنان را از پیش خوانده و برای خنثی‌سازی اقدامات مخرب آنان برای وارد کردن ضربه کاری به اقتدار و عزت ایران اسلامی از راه تحریم‌ها و توطئه‌های اقتصادی، علاوه بر نام‌گذاری شعار در چند سال اخیر بر محور اقتصاد، در بهمن ۱۳۹۲ با طرح الگوی «اقتصاد مقاومتی»^۱ نوعی راهبرد برای دستیابی استقلال اقتصادی کشور را در قالب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به قوای سه‌گانه ابلاغ کردند.

یکی از اهداف عالی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تحقق «استقلال اقتصادی» و برآوردن نیازهای در حال رشد انسان‌هایی است که در جامعه اسلامی زندگی می‌کنند. اکنون در گام دوم انقلاب بر همه کسانی که به جمهوری اسلامی و وطن خود عشق می‌ورزند، واجب است در حد توان خویش تلاش کنند از درصد وابستگی اقتصادی کشور بکاهند تا ایران سربلند، به استقلال اقتصادی از قدرت‌های جهانی زیاده‌خواه دست یابد و از میدان جنگ اقتصادی نیز پیروز به در آید.

از آنجا که هدف دستیابی به استقلال اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و کاهش وابستگی اقتصاد به درآمدهای حاصل از خام‌فروشی نفت است، امید است با شناخت و درک صحیح

مفاهیم، کلیات و چستی استقلال اقتصادی، جایگاه و اهمیت دیپلماسی اقتصادی در مسیر اقتصاد مقاومتی روشن شود تا در پرتو گام دوم انقلاب اسلامی، امید به اقتصاد مقاومتی و نگاه خوش بینانه به آینده سیاست‌های خارجی دستگاه دیپلماسی، با رعایت اصول ۴۳ و ۱۵۲ قانون اساسی در تعاملات بین‌المللی، و نیز با زمین‌گیر کردن دشمنان، شاهد حضور قدرتمندانه و دشمن‌شکن جمهوری اسلامی در صحنه جهانی و بازتاب وسیع آن باشیم.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تعاریف متعددی از استقلال شده است که مناسب‌ترین آنها «داشتن قدرت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری همراه با قدرت اعمال این تصمیم‌ها و سیاست‌ها در حیطه حاکمیت» است (منصور، ۱۳۶۹). از نظر منصوری (۱۳۷۴)، ملت استقلال طلب خواستار آن است که از وابستگی‌ها بکاهد و اتکای به دیگران را به حداقل برساند (متفکر آزاد و همکاران، ۱۳۹۳). مقصود از استقلال اقتصادی این است که جامعه بتواند نیازمندی‌های خود را در حد قابل قبولی از رفاه، تولید کند و در اداره امور اقتصادی نیازمند و متکی به دیگران نباشد، هرچند ترجیح دهد برخی از نیازهای اقتصادی خود را به دلیل هزینه‌ای پایین‌تر، یا هدفی دیگر از خارج از کشور تأمین کند (هادوی تهرانی، ۱۳۸۳). مطالعات نشان می‌دهد امنیت اقتصادی، که یکی از اهداف میانی نظام اقتصادی اسلام است، بر اثر عوامل ناامنی داخلی مورد تهدید قرار می‌گیرد. یکی از عوامل ناامنی داخلی در اقتصاد، عدم استقلال اقتصادی است که با افزایش آسیب‌پذیری اقتصاد، در شرایط بروز شوک‌های بیرونی- به طور خاص تحریم‌های اقتصادی- کشور را دچار تلاطم می‌کند؛ به گونه‌ای که توانایی تولید نیازمندی‌های جامعه در حد قابل قبولی از رفاه، مختل می‌شود و ناچار چنین جامعه‌ای در اداره امور اقتصادی، نیازمند و متکی به دیگران خواهد بود (خادم علیزاده و همکاران، ۱۳۹۵).

سؤال مطرح این است که آیا اقتصاد ایران در گام دوم انقلاب اسلامی، بدون تبیین و شناخت استقلال اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی و بدون توجه عملی و تکیه به جایگاه قانونی، تنها با نگاه امیدوارانه و انقلابی به دستگاه دیپلماسی، در عرصه اقتصاد بین‌الملل آسیب‌ناپذیر خواهد شد؟ چنان که می‌دانیم، در حال حاضر اقتصاد ایران به دلیل ضعف‌هایی که در درون خود دارد مانند دولتی بودن اقتصاد، تک‌محصولی بودن و تکیه بر خام‌فروشی نفت، وجود فساد در اقتصاد و... در مقابل تحریم‌ها بسیار آسیب‌پذیر نشان داده است. به علت این آسیب‌پذیری، اقتصاد کشور نمی‌تواند پشتوانه‌ای برای افزایش قدرت اثرگذاری جمهوری اسلامی ایران در صحنه سیاست‌های بین‌المللی باشد.

امیدواریم در این تحقیق با تشریح عناصر اصلی اقتصاد شامل معنا و مفهوم استقلال اقتصادی، اهمیت و ضرورت اقتصاد و نقش دیپلماسی اقتصادی به درک بهتری از تأثیر این عوامل بر اقتصاد مستقل و ترویج عدم وابستگی به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام، تقویت جایگاه دستگاه دیپلماسی در عرصه بین‌الملل، ضربه‌ناپذیری در میدان مبارزه اقتصادی با دشمنان، جلوگیری از سلطه کشورهای دیگر بر اقتصاد بومی و رونق تولید ملی دست یابیم و یافته‌های این پژوهش به مطالعات و تحقیقات بیشتر در این زمینه کمک کند.

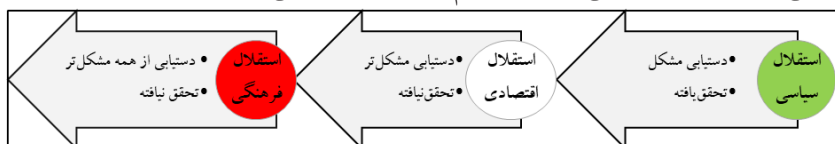
۱. استقلال اقتصادی

استقلال به لحاظ موضوعی و محتوایی گستره‌ای بسیار وسیع و متنوع دارد. انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ با سه شعار اصلی «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» پیروز شد. این شعارها که در حقیقت سه مؤلفه اصلی انقلاب اسلامی و در پی آن نظام جدید سیاسی در ایران بوده‌اند، به خوبی رویکردها و خط‌مشی‌های کلی نظام جمهوری اسلامی را در سال‌های بعد نیز مشخص کردند.

بر اساس شعار نخست، یعنی «استقلال» که دو بعد اصلی سیاسی و اقتصادی دارد، مسئله عدم وابستگی در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی مطرح می‌شود (نفرشی و شفقت، ۱۳۹۶)؛ زیرا وابسته بودن، استقلال سیاسی و فرهنگی را نیز به خطر می‌اندازد؛ چنان که مقام معظم رهبری فرموده‌اند: «سه نوع استقلال داریم و این سه نوع، پشت سر همند. یکی مشکل است؛ دومی از اولی مشکل‌تر است؛ سومی از همه مشکل‌تر است! آنکه مشکل است و ملت ما آن مشکل را حل کرد و نتیجه‌اش را به دست آورد، استقلال سیاسی است، که به دست آوردیم. خیلی هم مشکل بود ... از این مشکل‌تر، «استقلال اقتصادی» است ... سومی که از همه سخت‌تر است، استقلال فرهنگی است» (مالک، ۱۳۹۵).

علاوه بر آن رهبر معظم انقلاب در بیانیه مهم گام دوم انقلاب، «استقلال» را از شعارهای جهانی، فطری، درخشان و همیشه زنده انقلاب اسلامی می‌داند و ضمن اشاره به استقلال ملی بر آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی و نیز بر استقلال ملی از قدرت‌های سلطه‌گر جهان تأکید می‌کنند. رهبری همچنین استقلال اقتصادی را آرمان انقلاب و از آرمان‌های سازگار با واقع‌بینی، از خواسته‌های عمومی مردم، از شاخص‌های انقلابی عمل کردن، از موارد حیات طیبه، از مبانی اصولی نظام و از اصول امام می‌داند (جلوداریان،

۱۳۹۷). نمودار ۱ هر یک از موارد مذکور را به عنوان مراتب وابستگی و دستیابی به استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی از دیدگاه امام خامنه‌ای نشان می‌دهد.

نمودار ۱: مراتب وابستگی و دستیابی به استقلال اقتصادی از دیدگاه مقام معظم رهبری

(الگوی محققین، ۱۳۹۸)

استقلال اقتصادی به هیچ وجه به معنای انزواجویی و بستن همه درها به روی خود نیست؛ بلکه عبارت است از کوششی آگاهانه و خردمندانه به منظور یافتن دیدی درست و واقع‌بینانه و براساس موازین عقل سلیم با مهم‌ترین مسائلی که با آنها مواجه هستیم با هدف فراهم کردن زمینه‌های اتکای هر چه بیشتر به مبانی علمی و فنی خود و ایجاد ساختارهایی که آسیب‌های وارده از نظام مسلط بین‌المللی را به حداقل برساند و جامعه را بر اساس آرمان‌ها و ارزش‌های خود به سمت تعالی و پیشرفت رهنمون سازد (مؤمنی، ۱۳۷۱). راه رسیدن به استقلال اقتصادی این است که دولت و ملت همت کنند و با استفاده از امکانات فراوانی که در کشور وجود دارد، با اتکا به توانایی داخلی و مدیریت‌های جهادی الهام‌گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم» رشته‌های وابستگی اقتصادی به خارج را قطع کنند که این کار طبق فرموده رهبر بزرگوار، وظیفه‌ای ملی است.

۲. استقلال اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی

اگر منافع و مصالح اقتصادی کشوری مورد هجوم کشورهای دیگر قرار گیرد، آن کشور امنیت اقتصادی نخواهد داشت. در این صورت علت ناامنی خارجی است و «استقلال اقتصادی» یکی از عوامل تحقق امنیت اقتصادی خارجی یا بین‌المللی خواهد بود. این مهم وقتی حاصل می‌شود که کشور بتواند منافع اقتصادی خود را آن‌گونه که خود تشخیص می‌دهد، تعقیب کند (میر معزی، ۱۳۹۰). استقلال اقتصادی عبارت است از: مجموعه امکانات و توانایی‌هایی که با اتکا به آنها یک کشور با ابتکار عمل در اقتصاد داخلی و روابط با اقتصاد بین‌الملل، حاکمیت دائمی و تمام‌عیار خود را بر عرصه اقتصادی کشور حفظ و اعمال کند (نظرپور، ۱۳۷۸).

گسترش بازارهای جهانی و ارتباط روزافزون بین کشورهای مختلف باعث شده است که محیط تجاری بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی با تغییر و تحولات زیادی روبه‌رو شود. در این شرایط، مفاهیم «دیپلماسی اقتصادی»^۱ از اهمیت بسزایی برخوردار است. از نظر موسوی شفیعی (۱۳۸۸)، اساس شکل‌گیری دیپلماسی اقتصادی مبتنی بر کاستی‌های دیپلماسی سنتی برای تحقق اهداف سیاست‌گذاری و تأمین منافع بازیگران دولتی و غیر دولتی عرصه بین‌الملل در چارچوب تعاملات فزاینده و چندوجهی اقتصاد جهانی است (دهقانی فیروز آبادی و صالحی، ۱۳۹۱). دیپلماسی اقتصادی به موضوعات سیاست کلان اقتصادی می‌پردازد و به دنبال تأمین اهداف و منافع توسعه‌ای کشور است. مسائلی از قبیل ثبات اقتصادی، امنیت غذایی، تأمین مسکن، مبارزه با فقر، حفظ محیط زیست، بهداشت و سلامت جامعه، آموزش، اشتغال‌آفرینی، سرمایه‌گذاری، سیاست‌های صنعتی، قانون رقابت و منطقه‌گرایی از مقوله‌های مورد توجه در دیپلماسی اقتصادی هستند (فتحی و پاکدامن، ۱۳۸۹). در واقع دیپلماسی اقتصادی فرایندی است که از طریق آن کشورها خود را به جهان بیرون وصل می‌کنند تا منافع ملی خود را در زمینه فعالیت‌هایی شامل تجارت، سرمایه‌گذاری و سایر اشکال مبادلات سودآور اقتصادی که از مزیت نسبی در ابعاد دوجانبه، منطقه‌ای و چندجانبه برخوردارند، به حداکثر برسانند (رانا، ۲۰۰۷).

در تعریف اصطلاح دیپلماسی اقتصادی باید گفت به اقدامات رسمی دیپلماتیکی اطلاق می‌شود که روی افزایش صادرات، جذب سرمایه خارجی و شرکت در سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی تأکید دارند. در واقع فعالیت‌هایی را شامل می‌شود که تأمین‌کننده منافع اقتصادی کشور در سطح بین‌المللی است (بارانی، ۲۰۰۹).^۳ از نظر شهید مطهری (ره)، هر ملتی که از لحاظ اقتصاد، دستش به طرف ملت دیگر دراز باشد، اسیر و برده اوست و اعتباری به تعارف‌های دیپلماسی معموله نیست. به قول نهر و «ملتی مستقل است که جهش اقتصادی داشته باشد»... (اختری، ۱۳۹۲).

هدف عمده دیپلماسی اقتصادی کمک به توسعه اقتصاد ملی و کارکرد اصلی آن جست‌وجوی اهداف اقتصادی با معیارهای دیپلماتیک است، خواه با ابزارهای اقتصادی و غیر اقتصادی (پلای،^۴ ۲۰۱۰). از این رو، باید توجه کرد ترسیم یک دیپلماسی اقتصادی موفق بدون در نظر گرفتن اولویت‌های توسعه ملی از یک سو و درک منطق بازار جهانی، بسیار

1. Economic Diplomacy
2. Rana
3. Baranay
4. Ploac

بعید به نظر می‌رسد (سبحان، ۲۰۰۹^۱). با این حال می‌توان مهم‌ترین اولویت‌ها و اهداف دیپلماسی اقتصادی، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه را شامل تسهیل فضای کسب و کار تجاری، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، گردشگری، بهبود تصویر کشور و دستیابی به فناوری و علم دانست (نارای، ۲۰۰۸^۲)؛ به گونه‌ای که در دوران حاضر ایجاد فضای لازم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از جمله شرایط الزامی بستر تعامل با اقتصاد جهانی را تشکیل داده است (دهقانی فیروز آبادی و صالحی، ۱۳۹۱). مقام معظم رهبری، حضرت امام خامنه‌ای، نیز برای دستیابی به استقلال اقتصادی کشور با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در بند ۱۰، بر تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه کشورهای منطقه و در بند ۱۱، بر تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج تأکید کردند. همچنین در بند ۱۲ این سیاست‌ها، بر افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از طریق توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه به ویژه همسایگان، استفاده از دیپلماسی برای حمایت از هدف‌های اقتصادی، استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای تأکید داشتند (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۲). در واقع اقتصاد مقاومتی بیش از آنکه یک شعار باشد، نوعی استراتژی برای دستیابی به استقلال اقتصادی است.

۳. استقلال اقتصادی و قانون اساسی

قانون اساسی هر کشور مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده سمت و سوی حرکت بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. اصول اقتصادی قانون اساسی را می‌توان به اصول مستقیم و غیر مستقیم تقسیم کرد. اصول مستقیم، اصولی سیزده‌گانه هستند که در فصل چهارم قانون اساسی، با عنوان «اقتصاد و امور مالی» از اصل ۴۳ تا ۵۵ درج شده‌اند. اصول غیر مستقیم شامل همه اصولی می‌شود که در فصل‌های مختلف، جنبه‌های اقتصادی قوی دارند؛ زیرا برای تحقق کامل قانون اساسی در ابعاد اقتصادی، نمی‌توان آن را به صورت مجزا و بخش‌بخش بررسی کرد، اما می‌توان درباره آن به صورت موضوعی بحث کرد. از مجموع ۱۳ اصلی که در فصل چهارم قانون اساسی درج شده، اصل ۴۳ اهداف اقتصادی جمهوری اسلامی را بیان می‌کند (مروی سماورچی، ۱۳۹۱). در قانون اساسی جمهوری

1. Sobhan
2. Naray

اسلامی ایران تأکید شده است اقتصاد ایران باید به مرحله خودبسندگی و استقلال برسد و از وابستگی‌های یابد. اصل ۴۳ قانون اساسی، اصلی برای تبیین اصول اقتصادی کشور است و در بندهایی استقلال اقتصادی را تبیین می‌کند. برای مثال بند نهم از این اصل^۱ به وابسته بودن اقتصاد ایران اشاره و تأکید می‌کند اقتصاد ایران باید به مرحله استقلال برسد و از وابستگی‌های یابد.

راه‌حل قانون اساسی در این باره افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی مطابق نیازهای عمومی است. از دیدگاه قانون اساسی، کشور می‌تواند استقلال اقتصادی داشته باشد و در عین حال با جهان خارج روابط تجاری برقرار کند و برای افزایش میزان رفاه افراد جامعه به این روابط نیازمند باشد؛ اما برای رفع نیازهای اساسی خود به خارج وابستگی ندارد و به اصطلاح متکی به خود است. چنان‌که از اصول مربوط به روابط خارجی استنباط می‌شود، نیاز داشتن به کشورهای خارجی نمی‌تواند علت عدم استقلال اقتصادی باشد.

از آنجا که منابع در دسترس و نیازهای جامعه از نظر کیفیت، کمیت و سطح علوم و فنون پیوسته در حال تغییر است، توجه به استقلال اقتصادی در بلندمدت بیش از استقلال اقتصادی در کوتاه‌مدت مد نظر است. تفسیر دیگر این اصل این است که فراهم کردن استقلال اقتصادی، به معنای اثر نپذیرفتن از نوسان‌ها و بحران‌های اقتصادی است؛ در حالی که این باور نیز وجود داشته که اثرپذیری از نوسان‌های اقتصادی بین‌المللی علامت مثبت و مطلوبی است. در ایران، تک‌محصولی بودن و اتکا به درآمدهای ناشی از استخراج و صدور نفت، می‌تواند به کاهش استقلال اقتصادی تعبیر شود. به این ترتیب یکی از اهداف عالی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تحقق «استقلال اقتصادی» و برآوردن نیازهای در حال رشد انسان‌هایی است که در جامعه اسلامی زندگی می‌کنند (متفکر آزاد و همکاران، ۱۳۹۳).

۴. اهمیت و ضرورت استقلال اقتصادی از دیدگاه امامین انقلاب

از نظر پور مقیم (۱۳۷۰)، در چارچوب اندیشه‌های اقتصادی حضرت امام، بر استقلال اقتصادی به عنوان یک ضرورت تأکید شده است تا آنجا که ایشان دستیابی به استقلال اقتصادی حتی با تحمل هزینه اجتماعی محاصره اقتصادی را سودمند می‌دانند و می‌فرمایند: «این محاصره اقتصادی را که خیلی از آن می‌ترسند، من یک هدیه‌ای می‌دانم برای کشور خودمان؛ برای اینکه محاصره اقتصادی این است که مایحتاج ما را به ما نمی‌دهند، وقتی که

۱. بند نهم از اصل چهارم و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «تأکید بر افزایش تولیدهای کشاورزی، دامی و صنعتی که نیازهای عمومی را تأمین کند و کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی اقتصادی برهاند».

مایحتاج را به ما ندادند خودمان می‌رویم دنبالش» و در ادامه می‌افزایند: «مهم این است که ما بفهمیم که دیگران به ما چیزی نمی‌دهند، ما خودمان باید تهیه کنیم». به نقل از حسینی بهشتی (۱۳۷۳)، در مورد ضرورت استقلال اقتصادی، امام راحل در جایی دیگر از بیانات خود می‌فرماید: «شما حالا باید از اول شروع کنید و قصدتان بر این باشد که خودتان مستقل در همه چیز باشید، در فرهنگ مستقل باشید، در صنعت مستقل باشید، در زراعت مستقل باشید. وقتی بنا بر این معنا گذاشتید و با این عزم وارد میدان شدید می‌توانید کشور خودتان را نجات دهید و کشور خودتان را مستقل کنید و بیمه کنید استقلال کشور خودتان را برای همیشه». از فحوای کلام امام می‌توان دریافت که ضرورت استقلال اقتصادی برای ایشان تا آن حد است که استقلال کشور را نجات کشور در همه زمینه‌ها به ویژه در عرصه‌های اقتصادی و صنعتی می‌دانند و دور از هر نوع تعارف می‌فرمایند: «من دست و بازوی همه کسانی را که بی‌ادعا و مخلصانه درصدد استقلال و خودکفایی کشورند، می‌بوسم».

این سخن و سخنان دیگری که مجال ذکر همه آنها نیست، هر یک به نوعی زوایایی از اندیشه‌های امام راحل درباره ضرورت استقلال اقتصادی و تلاش فراگیر آحاد ملت برای دستیابی به این امر خطیر را آشکار می‌سازد (احمدی، ۱۳۷۹).

علاوه بر آن در بیانات رهبر معظم انقلاب، حضرت امام خامنه‌ای «استقلال اقتصادی» به عنوان هدف مطرح می‌شود؛ به طوری که معظم له در اردیبهشت ۷۲ به مناسبت روز کارگر و روز معلم در دیدار کارگران و فرهنگیان کشور فرمودند: «استقلال اقتصادی، یعنی ملت و کشور، در تلاش اقتصادی خود روی پای خود بایستد و به کسی احتیاج نداشته باشد. معنایش این نیست که ملتی که استقلال اقتصادی دارد، با هیچ‌کس در دنیا داد و ستد نمی‌کند؛ نه ... اما باید طوری باشد که یک ملت، اولاً، نیازهای اصلی خودش را بتواند خودش فراهم کند. ثانیاً، در معادلات اقتصادی دنیا و مبادلات جهانی، وزنه‌ای باشد. نتوانند او را به آسانی فرو دهند و هرچه می‌خواهند به او املا کنند. امروز کشورهایی که از لحاظ اقتصادی پیشرفته هستند و قدرتی دارند و متأسفانه استعمار و استکبار دنیا را هم در اختیار دارند و دنبال می‌کنند اگر بخواهند با کشوری کالایی را مبادله کنند و داد و ستد و همکاری داشته باشند، مواردی را به آن کشور تحمیل می‌کنند...» (مالک، ۱۳۹۵).

رهبر معظم انقلاب در بیانیه مهم گام دوم انقلاب استقلال اقتصادی را آرمان انقلاب و از آرمان‌های سازگار با واقع‌بینی، از خواسته‌های عمومی مردم، از شاخص‌های انقلابی عمل کردن، از موارد حیات طیبه، از مبانی اصولی نظام و از اصول امام می‌دانند. رهبر معظم انقلاب با اشاره به قصد آمریکایی‌ها برای ادغام اقتصاد ایران در اقتصاد جامعه جهانی، «هضم نشدن در هاضمه اقتصاد جامعه جهانی» را «معنای استقلال اقتصادی» می‌دانند و بر لزوم وزنه شدن ایران در معادلات اقتصادی دنیا و مبادلات جهانی و تکیه بر توان داخلی و درونی تأکید می‌کنند. رهبر انقلاب همچنین از جمله شروط تحقق استقلال اقتصادی را استقلال فرهنگی، استقلال سیاسی، مسئولیت ارتقای کمی و کیفی تولید و مسئولیت‌پذیری همه در اجرای محکم و متقن کارها، ابتکار و نوآوری در محیط کار و اقتصاد و اجرای اقتصاد مقاومتی بر می‌شمارند. نکته مهم دیگری که رهبر انقلاب ضمن نکوهش وابستگی اقتصادی بر آن تأکید می‌کنند، ناراحت بودن دستگاه مقتدر مادی از استقلال اقتصادی ایران است. ایشان در این باره استقلال اقتصادی را راهکار بی‌اثر کردن تحریم‌ها و سبب قطع رشته‌های نفوذ و سلطه قدرت‌ها و دولت‌های بیگانه می‌دانند (جلوداریان، ۱۳۹۷).

۵. پیشینه پژوهش

تا کنون پژوهشی درباره تبیین استقلال و دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی با تکیه بر قانون اساسی و دیدگاه امامین انقلاب در کشور انجام نشده است. در ادامه، به منظور مرور منسجم‌تر نتایج مطالعات مرتبط با استقلال و دیپلماسی اقتصادی، یافته‌های برخی پژوهش‌های انجام‌شده در ارتباط با موضوع تحقیق، به صورت خلاصه در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱: خلاصه پژوهش‌های کلیدی درباره استقلال و دیپلماسی اقتصادی

پژوهشگر (سال انجام تحقیق)	عنوان پژوهش	نتایج مطالعه
تفرشی و شفقت (۱۳۹۷)	تحلیل گفتمان خودکفایی در بیانات امام خمینی (ره) با تأکید بر بعد نظامی و دفاعی خودکفایی	گفتمان امام خمینی در حوزه خودکفایی بسیار متأثر از شرایط محاصره اقتصادی و جنگ مفصل‌بندی شده است، که باعث شده دال‌های این گفتمان تعریف‌های بسیار جدی‌تر، حاوی جزئیات بیشتر از خودکفایی، به نسبت سایر رویکردها ارائه کند. این گفتمان در بیان دال‌ها، به معرفت‌های بنیادینی چون «آزادی»، «استقلال»، «خداگرایی»، «مقاومت و ایستادگی» و... در جهت ایجاد هژمونی معنایی خود ارجاع می‌دهد. همچنین نیروهای مختلف اجتماعی در میانه نزاع گفتمان امام خمینی حاضر هستند که از جمله می‌توان به قدرت‌های بزرگ به خصوص «قدرت‌های غربی» به عنوان گفتمان متخاصم خود، «پهلوی دوم» به عنوان هم‌پیمان آنان برای القای وابستگی، کشورهای شرقی اخیراً توسعه‌یافته به عنوان نقش الگودهنده، کشورهای مستضعف به عنوان الگوگیرنده و در نهایت مردم ایران به عنوان مردمی که پتانسیل بسیاری برای خودکفایی دارند، اشاره کرد.
موسوی شفاپی و ایمانی (۱۳۹۶)	دیپلماسی اقتصادی؛ رهیافتی برای افزایش قدرت ملی ایران	رهبران و تصمیم‌گیران در راستای قدرتمندی ایران و ارتقای جایگاه جهانی اقتصاد آن، باید دیپلماسی اقتصادی را محور سیاست خارجی ایران قرار دهند.
خادم علیزاده و همکاران (۱۳۹۵)	رابطه شاخص استقلال اقتصادی و تاب‌آوری اقتصادی در ایران	رابطه مثبت و معنی‌دار بین استقلال اقتصادی و تاب‌آوری اقتصادی، وجود دارد؛ به گونه‌ای که یک واحد افزایش در استقلال اقتصادی، آسیب‌پذیری بخش کلان اقتصاد را در کوتاه‌مدت به میزان ۰٫۳۲ واحد و در بلندمدت به میزان ۰/۱۳ واحد کاهش می‌دهد.
متفکر آزاد و همکاران (۱۳۹۳)	نقش دولت اسلامی در تحقق استقلال اقتصادی در سه دهه اخیر	مخارج جاری دولت طی دوره مورد بررسی باعث تشدید وابستگی اقتصادی شده، اما مخارج عمرانی دولت همواره موجب کاهش وابستگی و بهبود استقلال شده است. یافته‌ها نیز نشان می‌دهد رشد اقتصادی ایران در کاهش یا تشدید وابستگی نقش مؤثری نداشته است.
تقی‌زاده انصاری (۱۳۷۹)	استقلال سیاسی و استقلال اقتصادی	نه تنها استقلال اقتصادی پیوندی عمیق با استقلال سیاسی دارد، بلکه شرط لازم برقراری آن استقلال سیاسی است. متعاقب گذر از سطح خاصی از بلوغ استقلال سیاسی، زمینه نمو استقلال اقتصادی فراهم می‌شود. متقابلاً در سطوح مختلف توسعه اقتصادی، شدت رشد استقلال و توسعه سیاسی متفاوت است. هر اندازه سطح توسعه‌یافتگی کشورها پایین‌تر باشد، تجربه مردم آنها در کسب استقلال سیاسی کمتر است و هر چقدر در استقلال سیاسی کم‌تجربگی بیشتر مشهود باشد، آشنایی مردم با استقلال اقتصادی کم‌مایه‌تر خواهد بود. بنابراین رابطه‌ای که بین توسعه‌یافتگی و استقلال در وجود سیاسی و اقتصادی برقرار است، به شکل معادله‌ای خطی است.
احمدی (۱۳۷۹)	رهایی از اقتصاد وابسته (خودکفایی) راهبرد امام خمینی (س) در عرصه اقتصاد	در بُعد اهمیت و جایگاه استقلال اقتصادی، حضرت امام نه فقط با استناد به آموزه‌های قرآن و رویکردهای اقتصادی آن درصدد تبیین و ترویج اندیشه عدم وابستگی و استقلال است، بلکه آنچه در بیانات و رهنمودهای ایشان در این زمینه به جای مانده، تضاد یا تقابلی با اندیشه‌های رایج و متعارف اقتصاد کلاسیک ندارد و در بسیاری موارد به ویژه در مورد تأکید ایشان بر رشد درون‌زا، جایگزین کردن واردات، و توسعه بخش‌های کلیدی اقتصادی همان مضامین پیچیده اقتصاد متعارف است. ایشان لزوم حرکت به سمت استقلال اقتصادی و دستیابی به خودکفایی را به عنوان ضرورتی حیاتی برای جامعه اسلامی مورد تأکید قرار داده است.
نارای (۲۰۰۸)	تبیین مفهومی دیپلماسی بازرگانی در زمینه جهانی شدن	دیپلماسی به عنوان عامل تعیین‌کننده در رقابت‌پذیری بین‌المللی ایفای نقش می‌کند. بر ضرورت همکاری و هماهنگی میان همه فعالان (بخش خصوصی و دولتی) در جمع‌آوری و انتشار چنین «اطلاعات رقابتی» تأکید می‌کند.

روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات

از آنجا که این تحقیق در صدد است با به کارگیری نظریات موجود، به تبیین مفهوم استقلال و دیپلماسی اقتصادی و تحقق آن در پرتو اقتصاد مقاومتی بپردازد تا به عنوان یک الگوی علمی فراگیر در اقتصاد و روابط وزارت خارجه کشور در گام دوم انقلاب استفاده شود، یک تحقیق تحلیلی-تبیینی به شمار می‌آید. این مطالعه با روش اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است و اطلاعات از مقالات، کتب و مجلات تخصصی فارسی و لاتین و سایت رسمی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خمینی (ره) و حضرت امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به دست آمده است. سعی شده است تصویر درستی از تبیین استقلال و دیپلماسی در پرتو اقتصاد مقاومتی با تکیه بر قانون اساسی و دیدگاه امامین انقلاب ارائه شود.

نتیجه‌گیری

در عصر جهانی شدن اقتصاد، استقلال اقتصادی متضمن حضور قدرتمند در عرصه‌های تجاری و گریز از انزوای تجاری و راه مناسبی برای شکوفایی استعدادها، احساس غرور ملی و حفظ و حراست از فرهنگ و سنت‌های ملی در عرصه روابط بین‌الملل است. با گذر از دیپلماسی سنتی در تحولات بین‌المللی به سمت دیپلماسی مدرن، علاوه بر موضوعات فرهنگی، سیاسی و امنیتی، موضوعات اقتصادی به عنوان هدف و ابزار سیاست خارجی کشور، اهمیت ویژه‌ای یافته‌اند، چون موجب ایجاد تغییر در نحوه به کارگیری دیپلماسی در روابط بین‌الملل شده‌اند. با توجه به این تغییرات، شاهد ظهور نوعی جدید از دیپلماسی در عرصه بین‌الملل هستیم که از آن به «دیپلماسی اقتصادی» یاد می‌شود.

بر این اساس، مقاله پیش رو با هدف تبیین و تحلیل استقلال و دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی با تکیه بر قانون اساسی و رهنمودهای امامین انقلاب و کمک به تحقق بیانیه راهبردی گام دوم انقلاب و در نتیجه آسیب‌ناپذیر کردن اقتصاد کشور در روابط دیپلماتیک نگاشته شده است. پس از پرداختن به اهمیت نهادینه شدن مفهوم استقلال اقتصادی و نقش دیپلماسی اقتصادی در تحقق آن، مبانی نظری تحقیق، استقلال اقتصادی در قانون اساسی، و اهمیت و ضرورت استقلال اقتصادی از دیدگاه امامین انقلاب مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت نتیجه‌گیری و پیشنهاد ارائه شد.

محور قرار دادن اقتصاد و تلاش برای به کارگیری آن به منظور توسعه دیپلماسی اقتصادی، علاوه بر تأمین منافع ملی و بهبود شرایط داخلی کشور، افقی تازه در مسیر تثبیت و ارتقای جایگاه ایران در جامعه بین‌المللی ترسیم می‌کند. اگر چه نمی‌توان تأثیرپذیری سیاست‌های اقتصادی جامعه جهانی و بین‌المللی از تصمیم‌های سیاسی دولت‌ها را نادیده گرفت، اما این امر را باید در نظر داشت که امروز اقتصاد اولویت مهم در تعاملات اقتصادی کشورهاست و بر این اساس آنها تلاش می‌کنند با دیپلماسی اقتصادی توان لابی‌گری، چانه‌زنی و رقابت‌پذیری خود را در جامعه بین‌المللی افزایش دهند و منافع ملی خود را به مناسب‌ترین شکل تأمین کنند. در این مسیر می‌توان با به کارگیری نرمش در سیاست‌های اقتصادی، به ویژه در تعاملات تجاری منطقه‌ای و بین‌المللی، از دیپلماسی اقتصادی به عنوان ابزار سیاست خارجی بیشترین بهره را برد. نتایج حاصل از جمع‌بندی مطالعات مرتبط و این پژوهش حکایت از آن دارد که استقلال و دیپلماسی اقتصادی با عملی کردن شعار «ما می‌توانیم» در پرتو درون‌زایی و برون‌گرایی اقتصاد مقاومتی تحقق می‌یابد و دستگاه دیپلماسی کشور ما در گام دوم انقلاب با رویکرد دیپلماسی اقتصادی و توجه عملی به ظرفیت‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی با رعایت اصول قانون اساسی و منویات امامین انقلاب از سلطه اقتصادی بیگانگان بر اقتصاد کشور جلوگیری می‌کند. در واقع دیپلماسی اقتصادی بر مبنای اصول و قواعد سیاسی، تأمین حداکثری منافع ملی را در سطح بین‌المللی به ارمغان می‌آورد.

برای موفقیت دیپلماسی اقتصادی نیاز است ابتدا چالش‌ها و موانعی که در برابر آن قرار دارد برطرف شود. بخشی از این چالش‌ها به تقابل سیاست و اقتصاد در سیاست خارجی باز می‌گردد که در این میان ضمن رسیدن به نقطه تعادل، ضروری است سازکارهای خاص برای پیشبرد و موفقیت دیپلماسی اقتصادی کشور در عرصه بین‌المللی ایجاد شود و با تلاش برای دوری از انزواگرایی، از فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود برای همکاری و همگرایی اقتصادی استفاده شود. نکته‌ای که نباید از نظر دور داشت این است که کشورها برای بهره‌گیری از ابزارهای اقتصادی در سیاست خارجی باید ارتباطی منطقی در روند اتخاذ تصمیم‌ها و اجرای آن برقرار کنند. البته موضوعی که در جهان امروز بديهی به نظر می‌رسد این نکته است که بدون داشتن روابط سیاسی با سایر کشور، برقراری ارتباط اقتصادی با آن کشورها، یا امکان‌پذیر نیست یا بسیار مشکل است. بسیار سخت بتوان تصور کرد کشوری با انزوای

سیاسی، به شکوفایی اقتصاد و در نتیجه رفاه ملی دست یابد؛ به خصوص که اقتصاد ایران در سایه تفکر جمهوری اسلامی ایران همیشه آماج حملات دشمن بوده و خواهد بود. بنابراین جمهوری اسلامی ایران با علم به این نکته که خصومت‌های یادشده ادامه‌دار خواهند بود، به منظور مقابله با تحریم‌های غرب، الگویی اقتصادی به نام «اقتصاد مقاومتی» را در دستور کار خود قرار داده است.

می‌توان گفت همه تغییراتی که در عصر جهانی شدن اقتصاد به وجود آمده و آثار این تغییرات بر سیاست خارجی کشورها، نشان از جایگاه ویژه اقتصاد در سیاست خارجی کشورها دارد؛ به گونه‌ای که اکنون بر خلاف گذشته که امور سیاسی و امنیتی اولویت اصلی کشورها بود و حداکثر توان سیاست خارجی برای رسیدن به این دو مقوله صرف می‌شد، دولت‌ها اکنون به دنبال کسب منافع اقتصادی خود هستند و اقتصاد اولویت پیدا کرده است. شاید بتوان این‌گونه ادعا کرد که کشورها به این نتیجه رسیده‌اند که داشتن یک اقتصاد قدرتمند و تأثیرگذار در صحنه بین‌الملل، تضمین‌کننده موفقیت در موضوعات سیاسی و امنیتی است. تحقق این امر، بدون همکاری و هماهنگی و هم‌آوایی دستگاه‌های ذی‌ربط سیاست خارجی و اقتصادی و تجاری کشور، ناموفق خواهد بود. وزارت امور خارجه، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت نفت، وزارت صنایع، وزارت بازرگانی، وزارت کشور و نهادهای اقتصادی کشور همگی باید با وحدت و یک‌صدایی، برنامه‌های منسجم و مرتبطی در زمینه رابطه اقتصادی با کشورها و سرمایه‌گذاران خارجی داشته باشند. در این میان، وزارت امور خارجه به عنوان هماهنگ‌کننده، مهم‌ترین نقش را میان دستگاه‌های مرتبط با دیپلماسی اقتصادی کشور بر عهده دارد. بنابراین به مسئولان ذی‌ربط آن پیشنهاد می‌شود در اجرای صحیح اقتصاد مقاومتی، ضمن افزایش قدرت چانه‌زنی در عرصه بین‌الملل، از پرداختن شعاری و در حد گفتار به این مقوله خودداری کنند و نسبت به اجرایی شدن آن اهتمام ورزند. برای رفع مهم‌ترین نیازها و الزامات دستیابی به استقلال اقتصادی، در پرتو اقتصاد مقاومتی و در ادامه مسیر انقلاب اسلامی ایران و در چارچوب قانون اساسی و رهنمودهای امامین انقلاب، با همبستگی بین مردم، مسئولان و رسانه ملی باید گام‌های استوار زیر را برداریم:

۱. قرار گرفتن اقتصاد بر محور حرکت‌های جهادی در گام دوم انقلاب؛

۲. بررسی مقایسه‌ای وضعیت تصدی‌گری دولت در اقتصاد قبل و بعد از انقلاب اسلامی؛

۳. تصدی‌گری نکردن دولت در گام دوم انقلاب و ارائه راهکارهای حذف تصدی‌گری دولت در اقتصاد؛
۴. مردمی کردن اقتصاد و آسیب‌شناسی روند مردمی کردن اقتصاد با گذشت چهل سال از انقلاب اسلامی؛
۵. توسعه اقتصادی و تأمین رفاه ملی برای رسیدن به رفاه عمومی جامعه و افزایش رضایتمندی مردم از نظام و ایجاد انگیزه پشتیبانی مردمی از نظام جمهوری اسلامی ایران با مردمی کردن اقتصاد در راستای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی؛
۶. آمادگی همه‌جانبه و افزایش توان تاب‌آوری اقتصادی مردم در گام دوم انقلاب از طریق بازگویی و تبیین تحریم‌های گذشته (به خصوص در تاریخ اسلام)، محاصره سه ساله اقتصادی پیامبر اسلام همراه یاران و خانواده ایشان و تحریم‌های قبل از انقلاب (دوره نخست‌وزیری دکتر مصدق و ملی شدن صنعت نفت) و تحریم‌های زمان دفاع مقدس؛
۷. داشتن امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده اقتصاد و دستگاه دیپلماسی کشور؛
۸. استفاده از ظرفیت جوانان کشور در پیشگامی شکستن محاصره تبلیغاتی دشمن؛
۹. برداشتن گام‌های استوار و بلند با محیط‌شناسی و بررسی نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدیدهای محیطی (SWOT)؛
۱۰. مدیریت جهادی در دیپلماسی اقتصادی با اعتقاد به اصل ما می‌توانیم؛
۱۱. اتکا به توانایی داخلی و انتقال روحیه و باور «ما می‌توانیم» با رویکرد درون‌زایی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی؛
۱۲. در دستور کار قرار دادن انتقال تجارب و مهارت‌های پیشکسوتان اقتصادی و دیپلماسی کشور در روابط خارجی؛
۱۳. پیش گرفتن و پای‌بندی به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در روابط خارجی؛
۱۴. بهره‌گیری از ابزارهای اقتصادی (مشوق‌های اقتصادی) در تعاملات با کشورهای همسو، به خصوص کشورهای همسایه؛
۱۵. ترویج فرهنگ استفاده از مشوق‌های اقتصادی بین کشورهای همسو و تبدیل آن به یک فرهنگ جهانی در مقابل ابزارهای تنبیهی اقتصادی؛
۱۶. فرصت دانستن تحریم‌ها به خصوص تحریم‌های نفتی ایران، برای خروج از وابستگی اقتصاد به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام؛

۱۷. بررسی کمی و کیفی وابستگی اقتصاد ایران به نفت با گذشت چهل سال از انقلاب اسلامی؛
۱۸. ارائه راهکارهای کاهش یا قطع وابستگی اقتصاد ایران به نفت؛
۱۹. بررسی مقایسه‌ای میزان وابستگی اقتصاد ایران به نفت قبل و بعد از انقلاب اسلامی؛
۲۰. میزبانی همایش‌های بین‌المللی اقتصادی و همسو کردن سازمان تجارت جهانی و صندوق بین‌المللی پول؛
۲۱. حفظ مشروعیت و اعتبار کشور در چشم افکار عمومی و جامعه محل فعالیت؛
۲۲. به‌کارگیری مجامع و رسانه‌های بین‌المللی برای حفظ اعتبار کشور؛
۲۳. پیش‌بینی تنش‌های احتمالی دولت‌های خارجی، سازمان‌های غیر دولتی و سایر بازیگران اقتصادی با هدف کاهش ریسک سیاسی و اقتصادی؛
۲۴. ترویج نهادسازی در اقتصاد به منظور پاسخ به نیازهای اقتصادی کشور (سپاه پاسداران، بسیج سازندگی، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن، سازمان هدفمندی یارانه‌ها و توزیع و ترویج سهام عدالت)؛
۲۵. جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور با رعایت اصل ۴۳ قانون اساسی؛
۲۶. توجه و پیروی از اصول ۱۵۲ و ۱۵۳ قانون اساسی حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛
۲۷. بررسی ابعاد استقلال ایران و تحلیل علل تحقق یا تحقق نیافتن آن قبل و پس از انقلاب اسلامی؛
۲۸. طراحی و تدوین راهبردهای حفظ استقلال ایران در گام دوم انقلاب اسلامی؛
۲۹. بررسی مقایسه‌ای فرصت‌ها، پتانسیل‌ها و استقلال اقتصادی ایران با سایر کشورهای جهان؛
۳۰. ارائه مدل چگونگی بهره‌گیری از فرصت‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی ایران در گام دوم انقلاب؛
۳۱. تأکید بر پای‌بندی به استقلال و راهکارهای تقویت روحیه استقلال‌طلبی در ابعاد سیاسی، فرهنگی و اقتصادی به خصوص جوانان در گام دوم انقلاب؛
۳۲. بررسی رابطه چالش‌های درونی و بیرونی اقتصاد کشور با عملکرد دولت‌های پس از انقلاب؛
۳۳. بررسی چالش‌های بیرونی اقتصاد ایران با گذشت چهل سال از انقلاب اسلامی.

منابع

- احمدی، علی محمد (۱۳۹۷)، «رهایی از اقتصاد وابسته (خودکفایی) راهبرد امام خمینی (ره) در عرصه اقتصاد»، مجموعه مقالات بررسی اندیشه‌های اقتصادی امام خمینی (ره)، کد ۱۵۶۷.
- اختری، عباسعلی (۱۳۹۲)، اقتصاد مقاومتی: زمینه‌ها- راهکارها، چ ۲، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- پورمقیم، سیدجواد (۱۳۷۰)، «استقلال اقتصادی در نگاه رهبر معظم انقلاب»، وب سایت خبرگزاری صدا و سیما، <http://www.iribnews.ir/>
- تفرشی، امیرعلی و ابوطالب شفق (۱۳۹۶)، «تحلیل گفتمان خودکفایی در بیانات امام خمینی (ره)، با تأکید بر بعد نظامی و دفاعی خودکفایی»، فصلنامه بهبود مدیریت، س ۱۱، ش ۲.
- حسینی بهشتی، سید محمدحسین (۱۳۷۳)، اقتصاد اسلامی، چ ۵، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- خادم‌علیزاده، امیر، غلام‌علی معصومی نیا، قائمی اصل، مهدوی و سیده زهرا حسینی (۱۳۹۵)، «رابطه شاخص استقلال اقتصادی و تاب‌آوری اقتصادی در ایران»، فصلنامه سیاست‌گذاری پیشرفت اقتصادی دانشگاه الزهرا(س)، س ۴، ش ۳.
- فتحی، یحیی و رضا پاکدامن (۱۳۸۹)، «جایگاه شرکای ایران در دیپلماسی تجاری»، فصلنامه روابط خارجی، س ۲، ش ۳.
- مالک، محمدرضا (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی و نقش روحانیت در پیشبرد آن، چ اول، قم: انتشارات وثوق.
- متفکر آزاد، محمدعلی، سیدکمال صادقی، احمد اسدزاده، حبیب آقاجانی (۱۳۹۳)، «نقش دولت اسلامی در تحقق استقلال اقتصادی در سه دهه اخیر»، فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد اسلامی، س ۱۳، ش ۵۱.
- مروی سماورچی، علی (۱۳۹۱)، «زمینه‌های تحقق جهاد اقتصادی در قانون اساسی»، نشست تخصصی درآمدی بر نقش بسیج در کمک به تحقق جهاد اقتصادی، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- منصور، جواد (۱۳۶۹)، فرهنگ استقلال، چ ۲، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه.
- موسوی شفاپی، مسعود و همت ایمانی (۱۳۹۶)، «دیپلماسی اقتصادی رهیافتی برای افزایش قدرت ملی ایران»، فصلنامه راهبرد، س ۲۶.
- موسوی، سید عطااله (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی و سیاست خارجی، چ اول، قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)، انتشارات زمزم.

- مؤمنی، فرشاد (۱۳۷۱)، «ضرورت کوشش در راه تحقق آرمان استقلال اقتصادی»، اولین کنگره بررسی اندیشه‌های اقتصادی حضرت امام خمینی (ره).
- میرمعزی، سید حسین (۱۳۹۰)، *نظام اقتصادی اسلام*، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.
- هادوی تهرانی، مهدی (۱۳۸۳)، *مکتب و نظام اقتصادی اسلام*، انتشارات نینوا.

منابع انگلیسی

- Baranay, P.(2009), “Modern Economic Diplomacy”, Available at: www.dec.lv/mi/Baranay_Pavol_engl.pdf
- Naray, O. (2008), *Commercial Diplomacy: A Conceptual Overview*, In 7th World Conference of TPOs The Hague The Netherlands, Netherlands.
- Ploae, C. (2010), “Recent Trends of Commercial Diplomacy in the Balkans Area”, Available At: <https://www.researchgate.net/publication/242083669>
Recenttrends of Commercial Diplomacy in the BalkansArea
- Rana, K. S. (2007), “Economic Diplomacy: The Experience of Developing Countries”, *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiations in International Economic Relations*, Aldershot: Ashgate.
- Sobhan, Farooq (2009), *Focus on Economic Diplomacy: The Priority Tasks*”, Available at: <http://ruchichowdhury.tripod.com> [worldbank.org](http://www.worldbank.org) (2015).

سایت‌ها

- <http://www.Imam-Khomeini.ir>
- <http://www.Khamenei.ir>

